

Què significa «autonomia moral»? Hannah Arendt

Tomás Domingo Moratalla

Professor de Filosofia Moral a la Universitat Complutense de Madrid.

tomasdomingo@filos.ucm.es

«Es guanyaria molt si poguéssim eliminar el pernicios terme 'obediència' del nostre vocabulari moral i polític» (H. Arendt, *Responsabilitat i judici*).

La cineasta alemanya Margarethe von Trotta s'ha convertit en una especialista en portar a la pantalla figures femenines rellevants. En aquesta ocasió se centra en Hannah Arendt (1906-1975), probablement la creadora del pensament polític més original del segle XX. La pel·lícula adopta un to biogràfic, però M. Von Trotta, essent conscient que reflectir la seva vida en la seva totalitat —des del seu naixement fins a la seva mort— es podria convertir en una pel·lícula biogràfica

com a jueva. I ella va descriure en els cinc articles que va publicar al diari (i que posteriorment foren recollits en el seu llibre *Eichmann a Jerusalem*) el que va veure i va escoltar en el judici. La seva descripció va provocar un enorme escàndol i indignació, una reacció que encara avui podem copsar amb l'estrena recent de la pel·lícula, que ha rebut algunes crítiques molt dures, dirigides més al personatge real que a la pel·lícula en si mateixa. El que va fer Arendt va ser posar junts dos fets que ella estava observant. D'una banda, els fets de què s'acusava Eichmann: la mort de sis milions de persones; i, per altra banda, la personalitat d'Eichmann, que ella veia

El que volia Arendt era intentar comprendre com va ser possible que el mal més extrem i absolut fos comès per una persona normal, un 'qualsevol', com qualsevol de nosaltres, i no per un ésser monstruós, un ésser satànic i depravat

Fitxa tècnica

Títol: Hannah Arendt

Direcció: Margarethe von Trotta

Guió: Pam Katz, Margarethe von Trotta

Any: 2012

País: Alemanya

Durada: 113 minuts

Música: André Mergenthaler

Fotografia: Caroline Champetier

Repartiment: Barbara Sukowa, Axel Milberg, Janet McTeer, Julia Jentsch, Ulrich Noethen, Michael Degen, Nicholas Woodeson, Victoria Trauttmansdorff, Klaus Pohl

Producció: Heimatfilm

Gènere: Drama

més, opta per limitar-se a un episodi de la seva vida, i al mateix temps un dels episodis més importants de la història recent: «el cas Eichmann».

Adolf Eichmann va ser tinent coronel de les SS i encarregat de posar els mitjans perquè es portés a terme la «solució final» que va suposar la mort de sis milions de jueus. Detingut el 1960 pels serveis secrets israelians, va ser jutjat l'any següent i fou condemnat a mort. Els diaris més importants del moment van enviar els seus millors periodistes a cobrir l'esdeveniment. El diari *The New Yorker* hi va enviar Hannah Arendt com a periodista, com a pensadora i

com un home mediocre, comú, sense res especial, que es limitava a obeir ordres. Era un home comú, obedient, complidor, que va fer «el que havia de fer», i va seguir unes ordres que si ell no hagués complert, algú altre ho hauria fet; només era un buròcrata i un bon pare de família; per la resta, bastant respectuós. El que volia Arendt era intentar comprendre com va ser possible que el mal més extrem i absolut fos comès per una persona normal, un 'qualsevol', com qualsevol de nosaltres, i no per un ésser monstruós, un ésser satànic i depravat. Això Arendt ho va anomenar «la banalitat del mal». No vol dir de cap manera

que el mal sigui banal, sinó que apareix en la «normalitat».

Tot això és el que reflecteix la pel·lícula amb gran mestratge. Assistim al judici d'Eichmann a través dels ulls de Hannah Arendt, i vivim les mateixes lluites, la seva complexitat, les seves pors, la seva vulnerabilitat i, sobretot, el seu coratge. Però el lector pot preguntar-se: i tot això, què té a veure amb la bioètica? Aquesta pel·lícula apunta allò que és més essencial de la bioètica, de l'ètica i, en definitiva, de la nostra relació amb el món. La bioètica neix com a resposta a les reivindicacions d'autonomia en el món modern i al mateix temps defensa el desenvolupament d'un comportament autònom i responsable del professional sanitari, de pacients, d'institucions, etc. La bioètica té com un dels seus estandards el desenvolupament de l'autonomia i la responsabilitat en la pràctica mèdica, en tots els seus nivells i registres. Doncs bé, sense el que aquesta pel·lícula mostra, és a dir, sense el que el pensament d'Arendt va posar en relleu, no sabríem ben bé què és això de l'autonomia moral que defensem en bioètica. Dit d'una altra manera, el que es defensa en bioètica són sentits no morals d'autonomia, i ens quedem en reivindicacions dels individus (siguin els pacients o els professionals) o en l'autonomia en sentit legal (reduccionisme causant d'alguns mals, per exemple, del consentiment informat) o, com a molt, apel·lem a Kant, el sentit del qual és més logicoontològic que moral (no entraré ara en discussions per a filòsofs!). Però el sentit moral se'ns escapa. Per això el pensament d'Arendt és essencial en bioètica (i aquesta pel·lícula n'és una excel·lent introducció).

Què significa ser autònom moral? Just el que Eichmann no va ser. No va ser un malvat, un ésser satànic, tampoc un estúpid; simplement, en paraules

Escena de la pel·lícula

d'Arendt, va ser «un ésser incapaç de pensar», va refusar pensar, va deixar de banda la seva consciència, el diàleg amb si mateix, i es va limitar a complir les ordres rebudes, i es va mostrar com un ésser sense iniciativa, sense

---

Eichmann no va ser un malvat, un ésser satànic, tampoc un estúpid; simplement, en paraules d'Arendt va ser «un ésser incapaç de pensar», va refusar pensar, va deixar de banda la seva consciència

---

reacció. No va ser capaç d'assumir els seus actes, de pensar-ne les conseqüències, de posar-se al lloc dels altres, va ser «incapaç d'imaginació». L'autonomia moral només pot ser compresa des de la responsabilitat, és a dir, assumint des de si mateix

els actes que hom desencadena en el món, també com a part d'un «sistema» (sanitari, educatiu, polític, etc.). L'autonomia i la responsabilitat moral passen per no desentendre's del món en què estem i tenir present «el que fem» i «no fem» en aquest món. La lectura bioètica pot ser ràpidament feta: Ens limitem a complir les ordres? Fem tal o qual cosa simplement perquè és el protocol, és el que es fa, el que s'espera de nosaltres? No diem moltes vegades allò de «jo sóc un manat»? I també diem allò de «si no ho faig jo, ho farà un altre, si és igual, ja que si no canvia el sistema no podem fer-hi res». Som bons professionals, som obedients!

Aquesta és la lliçó d'Arendt amb Eichmann: «tots som Eichmann», tots portem un Eichmann a dins. Hi ha solució per trencar amb aquesta «banalitat del mal»? La pel·lícula ens ho fa palpable en la figura de la mateixa Hannah Arendt: el coratge de pensar. Només així podem donar alguna possibilitat a la banalitat del bé.